

PhDr. Antonín Rašek

Vnitřní bezpečnostní hrozby**Prognostický scénář****„Nástup extremismu a soužití s romským etnikem a migranty“****VOJENSKÁ
SOCIOLOGIE**

Autor nejprve seznamuje s termíny extremismus, Romové, anarchisté, neonacisté, a poté uvádí možný scénář bezpečnostní situace na přelomu druhé a třetí dekády 21. století. Vychází z teze, že existuje jistá míra schopnosti integrovat jiná etnika či odlišující se skupiny do konkrétního prostředí. Jakmile je tato hranice překročena, začínají problémy. To se zjevně stalo v Německu, Velké Británii, Francii, Španělsku a Itálii, Kanadě. Scénář končí pesimistickou vizí: vzhledem k vzrůstajícímu napětí musí být povolána armáda, ale ani ta není schopna násilí čelit, a tak vláda zvažuje možnost požádat o pomoc sousední státy. Autor svůj příspěvek uzavírá konstatováním, že události na severu Čech 2012 prokázaly realnost obdobných scénářů.

Západní evropské intelektuály i intelektuální elity české polistopadové společnosti dlouhá léta provázel sen o multikulturní společnosti. I když například Akademický slovník cizích slov z roku 1995, Velký sociologický slovník z roku 1996 a Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích z roku 1997 tento pojem vůbec nezaregistrovaly. Nenajdeme jej ani v Oxfordském slovníku světové politiky, který u nás vyšel v roce 2000 na základě originálu z roku 1993.

Multikulturalismus předpokládá rovnost národnostní, rasovou, náboženskou, podle pohlaví a věku a dalších sociálních a demografických znaků. Etnické a kulturní skupiny musí dostat příležitost a prostor k prosazení identity a svých zájmů. Zároveň nesmí požadovat výlučnost a být intolerantní k ostatním skupinám a jejich zájmům. Multikulturní společnost vzhledem ke své rozmanitosti předpokládá proto primárně důsledné dodržování občanských práv a svobod a zajištění osobní nezávislosti.

Co bylo pro určitou část společnosti snem i programem, pro širší českou veřejnost to však byla stále více iluze. Převážná část občanů byla pro neschopnost vlády, parlamentu a dalších orgánů řešit přetrvávající problémy společenského začleňování Romů a zvládat nekoordinovaný příliv migrantů posilující pravicový extremismus stále xenofobnější. V druhém případě se to týkalo zvláště etnik ze vzdálených civilizací, a tedy i s výrazně odlišnější kulturou.

S migranty ze sousedních zemí či západní Evropy a severní Ameriky problémy takové nebyly. Ačkoli se představa snášejících se až vzájemně spolupracujících etnik v Evropě a v České republice nezhroutila, u nás např. soužití se židovským, pravoslavným či islámským etnikem tak vyhocené problémy nezpůsobovalo, začala přesto mít rok od roku povážlivější trhliny. Ty aktuální ekonomická a následně společenská krize v čase zde prezentovaného prognostického scénáře na přelomu druhé a třetí dekády 21. století prohloubila. Existuje totiž jistá míra saturace, tj. schopnosti integrovat jiná etnika či skupiny do konkrétního národního prostředí. Jakmile je tato hranice narušena,

začínají problémy. To se zjevně stalo v Německu, Velké Británii, Francii, Španělsku a Itálii. Míra saturace byla překročena a k podobné situaci začalo docházet i u nás. V podobné situaci se ocitla třeba i Kanada, jejíž společenský a politický program byl cíleně multikulturní.

Extremismus je pojem, kategorie či chování, jímž bývají označovány ideologie, jednání, etnické a sociální skupiny mimo hlavní středový proud společnosti, kterým je připisováno porušování či neuznávání základních etických, právních, občanských a jiných důležitých společenských standardů a hodnot, zejména ve spojení s verbální nebo fyzickou agresivitou, násilím nebo hrozbou násilí, historickým revizionismem, tj. falšováním dějin, sociální a politickou demagogií; je motivované zejména rasovou, národnostní, náboženskou, třídní nebo jinou nenávistí. Jde tedy o deviantní skupiny zastávající radikální názory s krajním jednáním a chováním.

Do souvislosti s extremismem bývají dávány takové jevy jako radikalismus, fanatismus, fundamentalismus, terorismus, nacionalismus a šovinismus, fašismus, xenofobie a rasismus, nátlakové akce environmentálních či ekologických aktivistů (tzv. ekoterorismus) atd. Lze rozlišit extremismus politický, náboženský, ekologický, národnostní, ve vztahu k pohlaví ad. Politický extremismus bývá dělen na pravicový a levicový. Anarchismus je častěji řazen k levicovým ideologiím, anarchistický extremismus tedy k levicovému extremismu. Neonacismus je považován za extremismus pravicový. Vážný problémem je spojení extremismu s organizovaným zločinem. [1]

Jak ale upozorňuje Jiří Pehe, „... pojem extremismus je hojně užívaný i přesto, že ho je velmi složité definovat... To, co je v jedné společnosti obecně považováno za extrémní, nemusí být viděno jako extrémní ve společnosti jiné. Záleží na kultuře, historii, zvycích. Známy americký politolog Samuel Huntington zašel ve své poslední knize *Střet civilizací* tak daleko, že dokonce svým způsobem vůbec zpochybnil právo lidí náležících k jedné civilizaci soudit svými měřítky lidi civilizací jiných... Tento kulturně-civilizační relativismus ale neznamená, že se nelze shodnout alespoň na základních definicích některých forem extremismu. Mezinárodní společenství, reprezentované především OSN, si během let vytvořilo řadu mezinárodně akceptovaných norem, mezi které patří například civilizované zacházení s uprchlíky či práva menšin“. [2]

Česká společnost si je nebezpečí extremismu vědoma

Česká politická scéna, naše občanské organizace i mnohá vědeckovýzkumná pracoviště humanitního zaměření na v úvodu prezentovanou sociální situaci průběžně reagovaly. V roce 1997 vyšla tzv. *Bratinkova zpráva*, která na negativní důsledky nedostatečně zvládnuté romské problematiky a aktivity našich i z ciziny pocházejících extremistů upozorňovala. Ani Centrum pro sociální a ekonomické strategie při Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy důsledky migrační politiky, nepřizpůsobivost etnik a extremismus, od počátku své existence před deseti lety nepodceňovalo. Svědčily o tom tzv. prognostické divoké karty Romská domobrana a Vítězství Pokrokové strany ve volbách. [3] První scénář končil po konfliktu s místní policií vytvořením romské domobran. Druhý vrcholil vítězstvím Pokrokové strany v předčasných volbách do Poslanecké sněmovny na začátku druhé poloviny prvního desetiletí, mj. pro zdlouhavý proces přijímání právních úprav, strategií a administrativních zásahů a povolování politické činnosti. Naštěstí se scénáře do konce první dekády 21. století neuskutečnily.

Na základě usnesení vlády ze dne 24. 11. 2008 byla Ministerstvem vnitra zpracována **Strategie boje proti extremismu**. Zabývala se pravicovým a levicovým extremismem na území České republiky v roce 2008, trestnou činností s extremistickým podtextem, bezpečnostními riziky a změnami v možných právních postupech. Součástí strategie byla koncepce boje proti extremismu s pěti hlavními pilíři: komunikací proti demagogii, vědomostí proti totalitářům, jednotná protixtremistická platforma, odbornost a imunita a efektivně a korektně proti násilí. Součástí strategie byl přehled nejvýznamnějších aktivit rezortů vnitra, školství, mládeže, tělovýchovy, kultury, práce a sociálních věcí.

Dalším dokumentem byla **Aktualizovaná koncepce boje proti organizovanému zločinu**. Organizovaný zločin představuje podle něho univerzální bezpečnostní riziko, jehož expanze destabilizuje světový hospodářský systém a v některých státech i systém politický. Cílem organizovaného zločinu je co nejsnadněji dosáhnout maximálního zisku, a to nejen materiálního, ale i ve formě společenského a politického vlivu. Organizovaný zločin ignoruje státy a jejich zákony a vytváří si vlastní paralelní struktury. Členové organizovaných zločineckých skupin používají k dosažení svých cílů jakýchkoliv prostředků, často brutálních. Koncepce navazovala na opatření přijatá v rámci vládních usnesení k Vládnímu programu boje proti korupci a k Informaci o některých opatřeních proti finanční kriminalitě. Základním východiskem koncepce je, že přístup státu vůči organizovanému zločinu má být systémový, koordinovaný a provázaný ve všech svých jednotlivých částech. Organizovaný zločin zasahuje řadu oblastí společenských aktivit, které patří z hlediska působnosti orgánů veřejné správy do gesce mnoha rezortů, nikoliv pouze rezortu, který je zodpovědný za prevenci jakékoliv kriminality a její potlačování.

Žádná opatření však vážněji reálně nezabírala, byla nedostatečně připravena, a proto většinou polovičatá, s malým efektem. Už ke konci první dekády se znovu po pochodech extremistů objevily na severu Čech a Moravy první pokusy založit domobranu, zatím ve formě ochrany Romů. Po týrání romských dětí policisty na východním Slovensku, zapálení domu romské rodiny ve Vítkově, při němž utrpěla vážné popálení malá holčička, a řadě dalších událostí úvahy o jejím zrodu zesílily. Dělnická strana se ve spolupráci s Národní stranou, Národním odporem a Autonomními nacionalisty dále aktivizovala, chystala se přes probíhající soudní jednání o jejím zákazu do voleb a byla identická se zmíněnou kdysi fiktivní Pokrokovou stranou. V jejím politickém programu dominovala tzv. ochrana občanů před migranty a romským etnikem. Romové a migranti substituovali neonacistům nepřítel podobně jako německým nacistům Židé a Slované. Kdyby neexistovali Romové či migranti, neonacisté by zvolili jinou zástupnou skupinu.

Ani my si nemůžeme zastírat, že jsme jako Češi často obviňováni z toho, že se neradí díváme pravdě do očí. Aniž bychom si hráli na příslušníky nějak zvlášť originálního národa, přece jen jsme čímsi specifickým. Všiml si toho ve svém díle i Bendix Lipset, když nás v jistém smyslu srovnával se Židy, Iry či Armény. Tím zvláštním je, že jsme stejně jako oni byli vystaveni po celou dobu své historie neúměrnému zvnějšku atakujícímu antagonismu, a tím i krajnímu riziku včetně vyhubení, v našem případě vklíněním země do německého prostoru. V nové historii nám nebezpečí hrozilo i z Východu. To nás vedlo k jisté uzavřenosti. Ale přesto nebo právě proto v nás nechce převážít občanský princip, spíše než by mizely, tak v nás narůstají příznaky xenofobie. Byly posilovány exody z postkomunistických zemí zmítaných občanskými válkami, i z chudých zemí tzv. třetího světa. Máme tedy, jak je zjevné, i vlastní problém, jímž je mj. čtvrtmilionová romská

menšina. Začínáme se o ní v polistopadovém období vážněji zajímat až po mezinárodní ostudě spojené s emigrací Romů na Západ a po excesech Dělnické strany.

Aktéři sociálního napětí

Romové

Na sjezdu v Londýně v roce 1971 se Romové usnesli, že označením příslušníků romského národa je *ethnonymum Rom* a od té doby se datuje romský požadavek, aby tento fakt byl majoritou respektován. V Čechách a na Moravě bylo běžně používáno označení *Cikán*. Toto označení je velkou částí Romů vnímáno jako hanlivé. [4] Tento pocit začíná sdílet i většinová společnost a postupně si na Romy prosazované označení jejich etnika zvykla. Slovo *Cikán* se objevuje jen sporadicky, většinou mezi nižšími sociálními vrstvami nebo publicisty, kteří se jím chtějí odlišit.

Na 1. evropském romském summitu vznikla myšlenka **Evropské platformy pro integraci Romů**. V návaznosti na něj členské státy EU vyzvaly příslušnou komisi, aby zorganizovala „mezi členskými státy výměnu osvědčených postupů a výměnu zkušeností s cílem integrace Romů, poskytla analytickou podporu a aby v rámci společné evropské platformy podněcovala spolupráci mezi všemi stranami, jichž se otázky související s Romy týkají, včetně organizací zastupujících Romy“. [5]

Romové (ethnonymum **Cikáni**) jsou etnikum, jehož kořeny sahají do středověké Indie. Romská diaspora je nejpočetnější v Evropě, a to zejména v její střední a východní části. Méně početná je romská populace v Americe a ještě menší na jiných kontinentech. Romským jazykem, který je rozdělen na několik dialektů, mluví kolem dvou milionů lidí. Mnoho Romů však za svůj mateřský jazyk považuje za jazyk země, ve které zrovna pobývají, nebo mluví smíšeným jazykem, který je kombinací romštiny a jazyka dané země. [6] Jde o jistou podobu tzv. pidžinizovaného jazyka, jako je např. v bývalých koloniálních zemích pidžinizovaná angličtina.

Romská problematika se ve druhé dekádě 21. století stala vážnou mezinárodněpolitickým kontextem, zvýšenými tendencemi Romů k emigraci do vyspělejších zemí, tj. do západního euroatlantického prostoru. Ekonomická krize a její důsledky stresovaly jak romskou komunitu, i tu většinovou. Příčiny vyhrocení romského problému byly jako u všech sociálních jevů multikauzální, tj. ekonomické, sociální, politické, etnické, etické, rasové, jazykové aj. V minulosti byla asimilace Romů spojena s jistým sociálním zabezpečováním, ale zároveň s pracovním zapojením a povinnou vojenskou službou pro muže, které napomáhaly zvyšovat jejich gramotnost, kvalifikaci a společenskou kultivaci. V polistopadovém období nové romské generace tuto příležitost v podstatě s nástupem tržní ekonomiky rychle ztratily, což prohloubilo jejich sociální vyloučenost.

Vědeckotechnický rozvoj stále méně potřeboval a potřebuje nekvalifikované pracovníky, kterými Romové převážně byli a dále jsou. Jejich postavení se komplikovalo i liberalizací společnosti, prosazováním principu, že se každý musí postarat sám o sebe či nanejvýš za pomoci příbuzenského či přátelského okolí. Vytvářel se a sílil i dojem, že část občanů žije na úkor jiných, tedy parazituje, což je zneužitelné a zneužívané jak extremisty, tak odpuzuje i většinovou společnost. Za minulého režimu pro všeobecnou pracovní povinnost a povinné zařazování Romů do zaměstnaneckého poměru nebylo vědomí parazitismu tohoto etnika tak silné. V polistopadovém období přijímání Romů

do práce limitovala i jejich nižší pracovní kázeň, takže podnikatelé dávali přednost zařazování cizích pracovníků, kteří se spokojovali i s nižší mzdou.

Romové jako etnikum, s výjimkou jednotlivců a části rodin a rodů, se vzhledem ke své vykořeněnosti a sociální vyloučenosti nebyli schopni alespoň dostačujícím stupněm seberealizovat a adaptovat. Až na svolávání živelných protestních demonstrací se Romové nedokázali v rámci české občanské společnosti ani efektivně organizovat a programově prosazovat své zájmy. Stejně tak jako v kontaktu s českou intelektuální elitou vytvářet postupně věrohodnou a kompetentní elitu romskou, která byla stejně jako celé romské etnikum roztržštěná. Mnozí představitelé romské komunity si uvědomovali, že integrace do širší komunity je jejich záležitostí, především prostřednictvím dosahováním středoškolského a vysokoškolského vzdělání nebo alespoň vyučením některému řemeslu. Romové s vyšším vzděláním a kvalifikací se však od ostatních většinou po absolvování výběrových škol brzy distancovali a obvykle často i emigrovali. Měla-li se situace zlepšovat, museli by romští představitelé ostatní přesvědčovat, že úsilí o masovou emigraci je z hlediska jejich životní spokojenosti fikcí.

Bylo nejen třeba seznamovat občany s rasově motivovanými trestnými činy ze strany neromské většinové populace, ale i naopak způsobených Romy. A také s úrovní kriminality a sociálními náklady na etnika. Nevyplatilo se tajit jakékoli informace, jak se často z jakýchsi pseudomultikulturních důvodů stávalo. Objevovaly se proto např. i takové názory:

Základem veškerého zla je, že Romové nepracují, nevyrobějí, tedy nezískávají svůj chléb prací. Jsou jako ti ptáci nebeští, nesázejí, jenom sklízí. A proto nemusejí mít žádnou kvalifikaci, nemají potřebu posílat děti do škol. Je třeba přehodnotit sociální dávky a předat tyto nemalé prostředky obcím, aby za ně zaměstnávaly právě tyto skupiny lidí. V každé obci je práce na úklidu nekonečně. Budeš dělat, splníš svůj pracovní úkol – dostaneš předem dojednanou mzdu. Jakmile začnou pracovat, začnou si uvědomovat své potřeby včetně kvalifikace jako prostředku zvýšení příjmů. Budou mít peníze a budou platit tak, jako musíme platit my. Nějaké vzdělávací akce za evropské peníze bez toho, aby pracovali, jsou pouze prostředkem skupin, které budou rády organizovat studium, lektorskou činnost, budou zkoumat, analyzovat a výsledek bude na nic. [7]

Vážným problémem, jak je z předcházejícího textu patrné, byl paušální pohled na Romy. Z odhadovaných cca 250 tisíc Romů v České republice žilo v obtížné sociální situaci jen cca 60 tisíc lidí. Podíl na tom mnohdy měli i samotní romští lichváři, pasáci prostitutek, dealeri drog, překupníci pracovní síly a podobní. V 330 ghettech podle výzkumu Ivana Gabala žilo 100 tisíc lidí, a ne všichni byli Romové. Žili však všichni v nejnubožejších podmínkách.

Jedno bylo jisté, ale pro většinovou společnost převážně nepřijatelné: **Ve sporu mezi národy a etniky musí vždy víc ustupovat, být tolerantnější ti větší, silnější, situovanější; to by však nemělo zbavovat odpovědnosti za vlastní rozvoj ani kteroukoli menšinu.**

Migranti

Zprvu spíše pasivními aktéry nástupu extremismu se stali i **migranti**. Na konci roku 2008 žilo v České republice 438 301 lidí s cizím státním občanstvím – 131 965 Ukrajinců, 76 034 Slováků, 60 258 Vietnamců, 21 710 Poláků, 10 644 Moldavanů, 5569 Mongolů, 5922 Bulharů, 4034 Bělorusů, 3385 Kazachů a zbytek z jiných zemí. Přibývalo více

kvalifikovaných lidí, kteří však většinou pracovali na místech s nižší kvalifikací, zvláště ve stavebnictví a ve zdravotnictví. Občané považovali zaměstnávání cizích pracovníků za nadměrné, zvláště v krizových obdobích, vyslovovalo se tak ve výzkumech veřejného mínění čtyři pětiny dotazovaných, zvláště levicově zaměřených. V pokračujícím ekonomickém boomu příliv migrantů stoupal, krize jej však zastavila, nebyla pro ně práce, což vedlo ke zvyšování společenského napětí a k růstu kriminality. Podíl kriminality způsobené cizinci, zvláště násilné, byl u nás výrazně nadprůměrný. Nebezpečně se rozrůstal i organizovaný zločin migrantů z postsovětských a asijských zemí. K 30. 9. 2009 Ředitelství služby cizinecké policie MV ČR v České republice evidovalo 437 251 cizinců, z toho 177 769 cizinců s trvalým pobytem, 259 482 cizinců s některým z typů dlouhodobých pobytů nad 90 dnů (tj. přechodné pobyty občanů EU a jejich rodinných příslušníků, dále víza nad 90 dnů a povolení k dlouhodobému pobytu občanů zemí mimo-EU). K 30. 9. 2009 byli v ČR nejčastěji zastoupeni občané Ukrajiny (133 033 osob, 30 %) a Slovenska (75 915 osob, 17 %). Dále následovala státní občanství: Vietnam (60 996 osob, 14 %), Rusko (29 479 osob, 7 %) a Polsko (20 155 osob, 5 %). Počet cizinců se tedy u nás jako důsledek ekonomické krize snížil jen nepatrně.

Přibývalo sňatků s cizinci, nejčastějšími partnery byli Slováci, Němci, Vietnamci, Ukrajinci a Američané. Mnohé sňatky byly fiktivní, sloužily k získání občanství. Tato problematika se stala i tématem prózy. Např. v MF DNES vycházel na pokračování román Pavla Kohouta *Cizinec a krásná paní o dramatickém vztahu Česky a Kurda*.

Přístup k jednotlivým národnostem byl výrazně odlišný. Svědčilo o tom šetření, koho chtějí mít Češi za sousedy, což bylo i hodnocením míry jejich integrace do české společnosti; převážně pozitivní byl přístup ke Slovákům (91 %), Angličanům (84 %), Američanům (82 %), Francouzům (80 %), Němcům (60 %) a Židům (67 %), horší k Rusům (46 %), Vietnamcům (34 %), Číňanům (34 %), Ukrajincům (34 %), Arabům (25 %), Čechům (20 %) a Afgháncům (19 %) a nejhorší k Romům (12 %). Negativní postoje k Romům vyslovovalo 70 % dotazovaných. Jsou to však naši spoluobčané.

Anarchisté

Anarchisté sehrávali ambivalentní roli, zčásti tedy pozitivní. V předmluvě rozsáhlé publikace Václava Tomka a Ondřeje Slačálka [8] o anarchismu sociolog Jan Keller kontroverzně napsal: „Anarchismus jako teorie společnosti i jako hnutí má svoji budoucnost teprve před sebou.“ Zatím je přání otcem myšlenky, pokud vůbec, aktivity Československé anarchistické federace stagnovaly, anarchoautonomní hnutí v ČR bylo na začátku nového tisíciletí v útlumu a jeho význam poklesl. [9] Činnost se soustřeďovala na protesty proti pravicově orientovaným extremistům. Kladnou roli anarchistů snižovalo, že se členové Antifašistické akce chovali militantně, byli ochotní se účastnit násilných střetnutí, dokonce je i vyprovokovávali, čímž se metodami přibližovali neonacistům, i když převážná část z nich tak činila v dobré víře. Aktivita anarchistů vzrostla v souvislosti s úsilím zakázat Dělnickou stranu a při pokusu neonacistů zneužít 65. výročí bombardování Drážďan.

Anarchismus je politická ideologie usilující o vytvoření společnosti bez sociální, ekonomické a politické hierarchie a jiných forem nadvlády člověka nad člověkem. Anarchisté proto odmítají hierarchii, zejména v její společenské podobě, tj. státní moc, ekonomickou, formální centralizovanou organizaci a právní řád ve formě zákonů, vytvářených elitou a vnucovaných zbytku společnosti, přičemž tvrdí, že lidská pospolitost

se umí seberegulovat a spravovat bez těchto podle *anarchistů* umělých a člověku nepřirozených překážek. Cílem anarchismu je vytvořit společnost, která stojí na vzájemně se podporujících principech rovnosti a svobody. [10]

Tři největší a nejvýznamnější anarchistické organizace v České republice jsou Československá anarchistická federace (ČSAF), Organizace revolučních anarchistů (ORAS) a Federace sociálních anarchistů (FSA). Mnohaletý vývoj umožnil vytříbit stanoviska a vypracovat střednědobé a dlouhodobé programy v každé z těchto organizací. Dlouhodobé programy anarchistických organizací obsahují pasáže rozdílných kvalit. Jak se i dlouhodobé programy vyvíjejí a mění, často se v nich objevuje adekvátní reflexe situace na české politické scéně i specificky v anarchistickém hnutí v době, kdy jsou programy vypracovávány. Nejvíce je touto reflexí poznamenán program ČSAF, naopak nejpregnantnější a nejobsáhlejší je program ORAS. Program FSA představuje typický dlouhodobý program vytyčující základní cíle organizace a cesty k jejich dosažení. Společnou programovou tezí všech tří organizací je odmítnutí státu a kapitalistické organizace ekonomiky. ČSAF se na rozdíl od ORAS a FSA striktně vyhýbá rétorice třídního boje. Kritika ze strany ČSAF je namířena zejména na propojení moci (donucení) a kapitálu. Základním předpokladem, se kterým ČSAF operuje, je teze, že stát vznikl k obraně soukromého vlastnictví, a současně, že kapitalismus potřebuje podnikat v efektivních podmínkách kontroly společnosti. [11]

Neonacisté

Zcela negativní iniciativní roli sehrávali v krizovém období především **neonacisté**. Neonacisté vycházejí z teze o nadřazenosti bílé rasy. Hlavním nepřítelem neonacistů jsou imigranti, komunisté, liberálové, Cikáni a především Židé. Neonacisté viní Židy z mnoha společenských nesnází a přisuzují jim rozsáhlá mezinárodní spiknutí k ovládnutí světa. Program neonacistů je populistický, většinu problémů státu vidí v ideologii multikulturalismu a liberálního levičáctví, činnosti Židů, přistěhovalců a etnických menšin; přichází s radikálními řešeními, mnohdy neslučitelnými s demokratickým zřízením. Na počátku 21. století neonacisté usilovali o spolupráci evropských národů, nikoliv však o spojení států v jeden celek (jako např. Evropská unie), ale ve spolupráci v boji proti přistěhovalcům, Židům a komunistům. V roce 2009 neexistoval na světě žádný stát, ve kterém by neonacismus byl státní ideologií, ani ve kterém by se neonacisté podíleli na vládní moci. Jednotlivé státy se k neonacismu a politickému organizování neonacistů staví různě. Liberální přístupy jsou patrné například v Dánsku nebo ve Spojených státech amerických, kde je šíření neonacismu stejně jako jiných politických směrů tolerováno jako součást svobody slova, neonacistické strany se mohou účastnit politické soutěže a je jim dovoleno volně užívat (neo)nacistické symboliky. Naopak státy jako Německo či Česká republika projevy neonacismu trestají. I přes zákazy se však neonacisté v takových státech sdružují, třebaže bývají nuceni kvůli riziku postihu své skutečné názory skrývat či pouze naznačovat. Liší se rovněž charakter právních norem používaných proti neonacistům. Například v Německu existuje veřejně dostupný seznam zakázaných nacistických symbolů, zatímco v Česku soudy posuzují symboly ad hoc na základě posudků soudních znaleců. [12]

Českou ultrapravicovou neonacistickou scénu představovalo kolem dvaceti uskupení, některá i s klerofašistickým zaměřením. Čtyři tato uskupení byla napojena na mezinárodní síť, tvořila jakýsi absurdní nacionální internacionalismus, což bylo nejnebezpečnější,

protože extremismus v Evropě sílil i v našem bezprostředním sousedství – v Rakousku, Německu, Maďarsku a v jiných zemích.

Pro neonacistické organizace byl charakteristický nacionalismus, xenofobie, rasismus, antisemitismus, antiimigrantská averze, ultrapravicovost, korporativismus musoliniovského typu a konzervativní životní styl zaměřený proti ekonomické globalizaci, členství v Evropské unii, kapitalismu, komunistům, sociálním demokratům a levicí vůbec, proti „osvětivé lži“, multikulturalismu, nepřizpůsobivým menšinám, homosexuálům, za vládu tvrdé ruky, bojkot zahraničního zboží, rozšiřování možnosti nosit zbraň a dokonce i germanizaci českého pohraničí či naopak panslavismus. V programu měli neonacisté i boj proti nezaměstnanosti a kriminalitě a podporu střední podnikatelské vrstvy. Jeho prostřednictvím se stále usilovněji snažili prostřednictvím demokratických voleb proniknout do politické struktury.

Scénář: Násilí se zvyšuje

Polistopadový liberální právní řád postih neonacismu v podstatě kromě jeho spojení s násilím neumožňoval, zvláště zásah proti akcím neonacistů v soukromí. Někdy šlo spíše o výmluvy a alibismus. I zpravodajské služby dlouho oficiálně považovaly za nebezpečnější extremismus levicový, i když anarchisté nikdy neohrožovali společnost tak nebezpečně jako neonacisté, anarchistické aktivity byly převážně antifašistické. Činnost organizace komunistické mládeže byla zprvu zakázána, později vzhledem k malé nebezpečnosti znovu povolena. Nebezpečí ultrapravicových organizací policie dlouho podceňovala a nenašla způsob jak proti nim zasáhnout a jejich vliv eliminovat. Někdy jí jejich aktivity, zvláště proti Romům, dokonce vyhovovaly. Verbální delikty se běžně tolerovaly, proti fyzickému násilí se zasahovalo ojediněle. Byli sice zatčeni někteří vedoucí neonacističtí představitelé, odhaleni výrobci insignií, což ale jen část organizací zahnilo do ilegality. Málokdy se tyto delikty dostaly k soudu. S výjimkou žhářského vražedného útoku ve Vítkově a několika dalších spojených s násilím. Školní osnovy se tematikou extremismu příliš nezabývaly. Podobně tomu bylo i ve výchovném systému armády, které se tato benevolence vymstila a vyústila nejen v propuštění vyznavačů této ideologie a nositelů nacistických insignií, ale i v odchodu předních generálů, kteří doplatili na mediální hysterii, což například bezpečnostní komunita nepřijala pozitivně.

Jako efektivní se proti neonacismu v následujících letech ukázala strategie eliminace ghatt svépomocnou výstavbou domů pro romské občany v řadě regionů a měst, na níž se podíleli Romové sami. Osobní participace logicky prohloubila jejich pozitivní vztah k vybudovanému dílu. Chybou bylo, že se nenašla cesta, jak převést vybudované domy a byty do jejich osobního vlastnictví. Převládly obavy, aby se brzy jako tomu bylo v minulosti, nestaly jejich byty majetkem spekulantů s nemovitostmi. Postupně se podpora výstavby pro úsporná opatření snižovala, z původních každoročních pěti miliard až na částku, která se stala nedostatečnou.

Převládal dojem, jako kdyby pravicový i levicový extremismus byly čímsi nepatřičným, alogickým, generovaným jakousi *deus ex machina*, bez zjevných

příčin. Z lidského hlediska nejen nepatřičným a alogickým jevem skutečně byly, ale měly zjevné sociální pozadí, signalizovaly vážné společenskopolitické poruchy. Krajní levice reagovala na sociální problémy, krajní pravice navíc svou ideologií nacházela v extrémním nacionalismu a rasismu. Represe vůči extremismu zakotvená v právním řádu se sice při nástupu extremismu ukázala jako nutná, ne však dostatečná. Oslabovala extremistické organizace, ale nelikvidovala příčiny, proč tyto deviantní jevy vznikaly.

V souvislosti s prodlužující se finanční a ekonomickou krizí přerůstající v krizi sociální, politickou a společenskou se činnost neonacistických organizací dále v průběhu druhé dekády 21. století aktivizovala. Došlo ke střetnutím mezi aktéry tohoto dění, a to zvláště opět v desítkách měst západních a severních Čech a na severní Moravě, ale postupně i v Praze, Brně a na jižní Moravě. K násilí obvykle docházelo „spontánně“ po oficiálním ukončení nejružnějších akcí. Záminkou neonacistů byla jako obvykle ochrana občanů proti tzv. nepřizpůsobivým etnikům a migrantům. To podstatná část občanů v teritoriích s romským osídlením přijímala pro lhostejnost státního aparátu často pozitivně nebo lhostejně. Mnohdy nezáměrně neonacisty podpořila i vedení některých měst a obcí, které se snažily dát do pořádku své finance včetně vymáhání nájemného, pokud apod., které byly zabavovány přímo při vyplácení sociálních dávek. Sociální napětí se však v průběhu ekonomické krize podařilo za pomoci dosavadních především represivních opatření zvládnout.

Ekonomická krize byla řešena sice keynesiánskými postupy, ale bez následné kontroly nad tzv. stínovým bankovníctvím a nebankovním sektorem, nad spekulativními, investičními a hedge fondy, bez zavedení Tobinovy daně zajišťující zdanění finančních trhů, zrušení daňových rájů, bankovního tajemství, jak se o to pokoušela Obamova administrativa, znovu převládla neoliberalní politika; ta vedla k hlubší sociální diferenciaci a měl sociální důsledky déle, než se předpokládalo, a za několik let po dalších spekulativních i přímo podvodných aktivitách bankovního sektoru došlo k ještě daleko hlubší krizi. Ta vyhrotila i napětí mezi sociálními skupinami a vedla znovu k posílení extremismu neonacistického typu s výraznou mezinárodní podporou. Sebevědomí neonacistů posílily i úspěchy v komunálních volbách, i když nikdy a nikde nezískali většinu.

Došlo k novým střetnutím, která vedla k vytvoření poměrně silné romské domobrany, ke které se přidaly organizované skupiny nezaměstnaných a členové nejružnějších etnik, zvláště vietnamského původu. Na jejich stranu se postavili se záměrem pomoci pouze anarchisté, ale s problematickým výsledkem. Vládě a policii se nepodařilo zabránit tomu, aby při střetnutích nebyly použity tzv. studené zbraně. Při nepokojích bylo na obou stranách zraněno několik lidí, Shodou okolností jako viníci byli identifikováni i někteří cizinci, navíc údajně spojení s organizovaným zločinem, což vedlo k vážným xenofobním náladám.

Reakce

Ve společnosti se začaly prosazovat radikální principy, které byly obsaženy v několik let starém vystoupení australského premiéra Kevina Rudda. Muslimové,

kteří chtěli žít v Austrálii podle islámského práva šaría, v něm byli vyzváni, aby opustili zemi. Rudd tehdy rozhněval některé australské muslimy prohlášením: „Přistěhovalci, ne Australané, se musí přizpůsobit. Přijměte to, nebo odejděte. Jsem unavený obavami tohoto národa, zda nejsme ohroženi nějakými jedinci či jejich kulturou. Od teroristického útoku na Bali jsme u většiny Australanů zaznamenali nárůst vlastenectví... Vaši víru můžeme akceptovat... Vše, co žádáme, je, abyste vy akceptovali tu naši a žili s námi v souladu a pokojném soužití. Tohle je naše země, naše půda a náš způsob života. Dáme vám veškerou příležitost k tomu, abyste toho všechno mohli užívat.“

O obsahu dopisu se vedla diskuze. V internetových ohlasech se např. objevilo jako nejcharakterističtější: *To, co je v tomto projevu ministerského předsedy, kdysi platilo i v Británii. Tam byli všichni černoši či Indové velice hodní a spořádaní, dokonce se chovají lépe než Britové, protože vědí, že jakmile by něco provedli, nikdo by se s nimi ne bavil a šupem by se museli vrátit do Afriky či Indie. Jiný ohlas zněl: Nemohu si pomoci, ale Rudd to vyjádřil naprosto pregnantně. Navíc nijak kulantně, ale jasně a na rovinu – politická korektnost tady nemá co dělat. Ztráta pudu sebezáchovy západní civilizace už vzrostla nade všechny meze! A do třetice: Léta jsem pracoval s Cikány. Už před čtyřiceti lety bylo zřejmé, že se chovají tak, jak jim to majoritní společnost dovolí. Pokud necítí tlak, zkouší, co vše si mohou dovolit. Chyba není ani tak v nich, ale v nás, ve většinové společnosti. My o problémech s nimi spíš žvaníme, teoretizujeme, ale nekonáme, jako v jiných západních zemích.*

Nebezpečné vyvrcholení

Za takové společenské situace, kdy lidé diskutovali a politici se nanejdýš k diskuzím mediálně připojovali, vzájemná střetnutí mezi neonacisty posílenými soukmenovci ze sousedních i vzdálenějších zemí, a romskou domobranou, organizovanými migranty a anarchisty na přelomu druhého a třetího desetiletí a na začátku další a nebezpečnější ekonomické krize eskalovala. Vláda však byla schopna jen odsoudit násilí a ani parlament efektivně nejednal. Brzy i policii vzrůstající napětí a demonstrace přerůstaly přes hlavu a musela být na základě narychlo přijatého a přísnějšího nového zákona o výjimečném stavu povolána armáda. Ani ta nebyla schopna úspěšně násilí čelit a tak vláda uvažovala o možnosti požádat pro mezinárodní charakter střetnutí o pomoc sousední státy. To se setkalo s odporem veřejnosti české i zahraniční. Hrozilo nebezpečné vyvrcholení negativního synergického efektu, a proto bylo třeba konat.

V kritický okamžik byly při střetnutí použity střelné zbraně a několik lidí bylo na obou stranách zabito a desítky zraněny. Jako pachatelé byli znovu identifikováni cizinci, což vedlo k enormnímu nárůstu xenofobie. Na situaci zareagovala ostrým prohlášením Evropská unie a vedení NATO. Vládě nezbyvalo nic jiného než se konečně s naléhavou výzvou obrátit o pomoc k veřejnosti. Byla po historických zkušenostech přesvědčena, že lidé ji v kritické situaci vyslyší a pomohou. Teprve tváří tvář hrozící katastrofě došlo k pozitivnímu synergickému efektu, policie s armádou za pomoci občanů před další přípra-

venou demonstrací zatkla desítky nejagresivnějších jednotlivců, znemožnila hned v zárodku další pouliční aktivity a tak se podařilo situaci pacifikovat.

Obměněná vláda posílená o odborníky se tak mohla více věnovat nastupující ekonomické krizi a v boji proti extremismu přijmout novou a efektivnější právní úpravu. Vzhledem k tomu, že při řešení extremismu převládla represe, ne přijetí pozitivních opatření snižující sociální diferenciaci a s ní spojeným napětím, příčiny krize trvaly. V krizi v podstatě nebylo vítězů. Nadějí byla aktivizace občanské společnosti, ale jen z pudu sebezáchovy a za situace, pokud nedojde k zahraniční intervenci. Vše záleželo na dalším sofistikovanějším vývoji, v němž by rozhodující roli sehrála participace romského etnika a migrantů na přetváření svého života ve většinové české společnosti, eliminace sociální vyloučenosti obecně a účinnější represe vůči pravicovému extremismu neonacistického typu i jiným skupinám s extrémním programem a aktivitami.

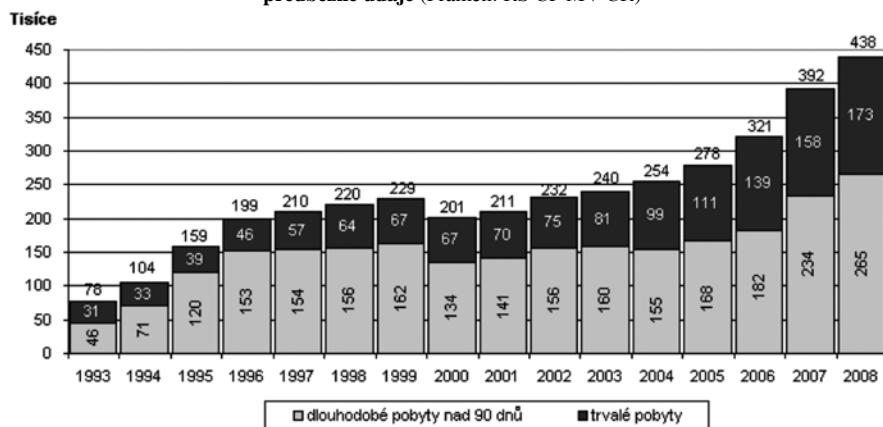
Události na severu Čech prokázaly reálnost podobných scénářů, Vláda na situaci však zareagovala, ale to neznamená, že by krize nebyly latentní, může se opakovat nejen v tomto teritoriu, ale i v jiných, například na Ostravsku.

Text byl zpracován v rámci výzkumného úkolu MSM 0021620841.

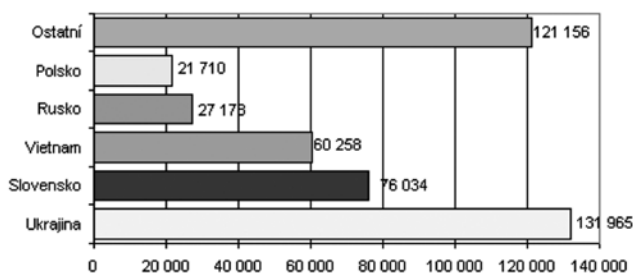
Poznámky k textu a literatura:

- [1] Syntéza na základě těchto zdrojů: *Wikipedie*, 2010, *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia 1995 a vlastní poznatky.
- [2] PEHE, J., *Multikulturalismus*. Dostupné na: www.pehe.cz.
- [3] *Vize rozvoje České republiky do roku 2015*. Centrum pro sociální a ekonomické strategie FSV UK. Praha: Gutenberg, 2001. Část B Scénáře: Romská domobrana, s. 227, Vítězství Pokrokové strany ve volbách, s. 228.
- [4] Zdroj: *Wikipedie*, 2010.
- [5] Rada pro obecné záležitosti, 8. prosince 2008.
- [6] Zdroj: *Wikipedie*, 2010.
- [7] SCHLEIER, M., Z redakční pošty. *Magazín Práva* 23. 5. 2009, s. 3.
- [8] TOMEK, V., SLAČÁLEK, O. *Anarchismus. Svoboda proti moci*. Praha: Vyšehrad, 2006.
- [9] Zdroj: *Wikipedie*, 2010.
- [10] *Strategie boje proti extremismu*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, odbor bezpečnostní politiky, 2009, s. 8.
- [11] BASTL, M., *Anarchismus v České republice*. Dostupné na: www.sds.cz/docs/prectete/epubl/mba_avcr.htm.
- [12] Zdroj: *Wikipedie*, 2010.

Vývoj počtu cizinců s pobyty trvalými a dlouhodobými pobyty nad 90 dní v ČR 1993–2008 (31. 12.)
předběžné údaje (Pramen: ŘS CP MV ČR)

Pět nejčetnějších státních občanství cizinců v ČR – k 31. 12. 2008
předběžné údaje (Pramen: ŘS CP MV ČR)

Poznámka:

Článek je podstatně rozšířeným, aktualizovaným a upraveným scénářem Extremismus nastupuje z monografie Rizikový kapitál: Devět scénářů české společnosti. Matfyz/CESES Praha 2010.